

Reguly Antal és az Északi-Urál térképe

Dr. Márton Mátyás egyetemi tanár
ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék

Bevezetés

190 esztendeje, 1819. július 11-én született Zircen „Észak Körösi Csomája”, Reguly Antal nyelv- tudós, etnográfus és utazó, 1843-tól a Magyar Tudós Társaság¹ levelező, 1850-től rendes tagja. Reguly magát nem kímélve – alkalmanként gyalog, kutya- és rénszarvasszánon, csónakon utazva – járta be és tanulmányozta az Északi- és a Sarki-Urál nyugati és keleti előterében élő rokon népek által lakott területeket, így válva a magyar nyelvrokonság-kutatás kiemelkedő képviselőjévé. E terület kutatásában „az első, az úttörő vállalkozó, ... aki a legnehezebb körülmények között, de a legelszántabb akaratával, a legnagyobb al- kotta” [1]. Az elmúlt évben számos rendezvényen emlékeztek meg halálának 150. évfordulójáról, mivel Budán 1858. augusztus 23-án halt meg. A „kettős évforduló” alkalmából született tanulmány az életút vázlatos áttekintése mellett Reguly kevésbé elemzett és értékelte térképészeti munkásságával is foglalkozik.

Illés Ferenc szerint a Reguly-életút értékelését a nyelvi rokonságokról alkotott külhoni és a hazai előzmények ismeretében lehet elvégezni [2]:

Az 1500-as évektől több jeles tudós véli fel- ismerni a magyar nyelv különböző Urál-vidéki népek nyelvével lehetséges rokonságát (II. Pius² pápa írásai, *Cosmographia* – 1503; *Mathias de Miechow* krakkói kanonok könyve³ – 1517; *Siegmund von Herberstein* moszkvai osztrák császári követ kommentárjai⁴ – 1549; és főképpen *Philip*

*Johan von Strahlenberg*⁵ 1730-at követő tanul- mányai ...).

A hazai kutatók közül *Sajnovics János*⁶ (1733– 1785) és *Hell Miksa* (1720–1792) közös lappföldi tanulmányútjuk után 1770-ben elsőként adnak hírt a magyarok és a lappok nyelvének „azonos- ságáról”. *Gyarmathi Sámuel* (1751–1830) pedig a finnugor nyelvrokonság átfogó rendszerét tárta fel (1799)⁷.

⁴ Herberstein, Siegmund Freiherr von (Baron Sigismund von Herberstein; Vipava/Wippach, ma Szlovénia, 1486. augusztus 23.–Bécs, 1566. március 28.) báró, államférfi, a Német-római Birodalom birodalmi tanácsának tagja, diplo- mata. Kétszer járt Oroszországban (1517, 1526), mint osztrák követ. Így született *Rerum Moscoviticarum Commentarii* című műve, amely Nyugat-Európa számára az orosz földdel kapcsolatos kérdésekben fő forrásul szol- gált ebben a korban.

⁵ Strahlenberg, Philip Johan von (Tabbert, Philip Johan; 1676–1747) német származású svéd katonatiszt. 1709-ben a poltavai csatában orosz fokságba esik, 1711–1721 között Tobolszkban él. 1730-ban visszatér Stockholmba. Fő mű- ve a *Das Nord- und Östliche Theil von Europa und Asia* 1790-ben Stockholmban jelent meg. Ahogy Munkácsi Bernát (1860–1937) írja róla: „...éjszak-európai és ázsiai utazásai közben felhasználván az alkalmat etnológiai és történeti kutatásokra, ... először mutatta ki szóegyezteté- sekkel, hogy a mordvin, cseremis, zürjén-votják és vo- gul-osztják nyelvek és népek a magyar és finn rokonai.”

⁶ Sajnovics János könyve Nagyszombatban 1770-ben *De- monstratio Idioma Ungarorum et Lapponum idem esse* címmel jelent meg. Magyar nyelven: *Demonstratio: Sajnovics János... bizonyítása: a magyar és a lapp nyelv azonos*. A nagyszombati kiadást latinból magyarra for- dította: Constantinovitsné Vladár Zsuzsa. Szerkesztette: Szijj Enikő. Bp. 1994. ELTE Finnugor Nyelvtudományi Tanszék. 157 p. Ábrákkal. (Bibliotheca Regulyana 2.)

⁷ Gyarmathi Sámuel könyve *Affinitas linguae hungaricae cum linguis fennicae originis grammaticae demonstra- ta* Göttingenben jelent meg 1799-ben. Magyar nyelven Gyarmathi Sámuel (1799/1999): *A magyar nyelv gram- matikailag bizonyított rokonsága a finn eredetű nyelvek- kel, továbbá a tatár és a szláv nyelveknek a magyarral összehasonlított szójegyzékei*. Latinból magyarra fordí- totta Constantinovitsné Vladár Zsuzsa, Koszorús István. Szerkesztette Szijj Enikő. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 1999. (Bibliotheca Regulyana 3.)

¹ Magyar Tudós Társaság: a Magyar Tudományos Akadé- mia neve alapításától 1858-ig.

² II. Pius pápa (Piccolomini, Enea Silvio; Corsignano 1405. október 18.–Ancona 1464. augusztus 15.) uralko- dott: 1458–1464 között. Számos történeti és földrajzi munkáját, közöttük a *Cosmographiát* is kiadták.

³ Miechow, Mathias de (Carpiga/Karpiga, M.; Miechow, 1437–Krakkó, 1523): orvos, pap (kanonok), utazó, a krak- kói egyetem professzora, 1501–1509 között rektora. Fő műve a *Tractatus de duabis Sarmatijis Asiatica: et Euro- piana et de contentis in eis*; Krakkó, 1517.

A felsorolt tudományos elemzések megállapításait nem erősíthették meg a nyelvrokon népek között szerzett tapasztalatok, mert a finnugor népeknél helyszíni kutatást Reguly előtt senki sem végzett. „Észak Körösi Csomája” pótolta embert próbáló vállalkozásával a helyszíni tudományos kutatómunka nélkülözhetetlen tényanyagát, amely másfél évszázada ad a magyar tudományos világnak a finnugor népek rokonságával, a magyarok őshazájával kapcsolatos megfejtésre váró feladatokat [2].

Egy európai utazás és nagy tervek születése

Reguly Antal (1. ábra) Pápáról, a Bakony központjába, Zirc-re költözött német származású négygyermekes család második, de egyedüli fiúgyermekéként látja meg a napvilágot 1819. július 11-én. Édesapja, Reguly István jogász, a zirci Ciszterci Apátság ügyvédje. Alapfokú iskoláit Zircen, a gimnáziumból öt osztályt a ciszterciek székesfehérvári gimnáziumában, egyet pedig Nagyszombatban végez. Ezt követően Győrben a Királyi Akadémián 1834–1836-ban bölcséletet, majd a pesti egyetemen 1836–1839 között jogot tanul.

Tanulmányai befejeztével 1839 nyarán Pozsonyon, Bécsen, Prágán és Hamburgon, majd onnan Kielen és Koppenhágán át Stockholmba utazik. Itt a királyi könyvtárba tett látogatásai, és az *Arvidsonnal*⁸ – a Finnországból menekült „főkönyvtárnokkal” – kötött ismeretsége meghatározó jövőendő pályája, az elkövetkező hét és fél esztendő intenzív szellemi és fizikai erőfeszítéseket követelő, egészségromboló utazásai, kutatásai szempontjából. A finn–magyar rokonság kérdéséről *Arvidsonnal* folytatott beszélgetései erősítik meg elhatározását, hogy e téma tanulmányozásába kezdjen az északi rokon népek körében.

⁸ A Reguly-életrajzok mindegyike így, csupán a családnevet, egy s-sel írva említi a könyvtárost. Arvidsson, Adolf Ivar (Padasjoki, 1791. augusztus 7.–Viipuri, 1858. június 21.) finn író, történész, politikai újságíró. A cári Oroszország elleni kritikai írásai miatt kellett emigrálnia 1823-ban Svédországba, hiszen Finnország ebben az időben az Orosz Birodalomhoz tartozott.

1. ábra Reguly Antal (1819–1858)
(Egy kevéssé ismert
Reguly-arckép „A Magyar
Irodalom Történeté”-ből)

Reguly 1839. november 8-án Åbóban (finnül: Turku) lép finn földre, innen útja egyenesen Helsingforsba (Helsinki) vezet. Finnül tanul, majd 1840 márciusában Finnország belsejébe utazik. Itt kicsit hosszabb időt tölt Leppävesi falu Lammascho nevű tanyáján, ahol a finnekkel együtt élve tanulja a nyelvet, és készíti tudományos feljegyzéseit. Már ekkor is elképesztő az a munkatempo, amit magának diktál! Május végén továbbutazik Karéliába s onnan Lappföldre, ahol házigazdája – *Laestadius*⁹ prédikátor, a lapp flóra ismert kutatója – bevezeti a lapp hitregék világába, és hozzájárul ahhoz is, hogy jegyzeteiből, kézírataiból kivonatokat készítsen. Tanulja a lapp nyelvet, és gazdag etnográfiai kutatásokat végez. Az augusztust már Kemiben, a finn nyelvész nagybátyjánál, *Castrén-nél*¹⁰, Kemi plébánosánál tölti.

1841 elején tér vissza Helsingforsba, ahol május 24-ig tartózkodik. Mindenkit bámulatba ejt az a könnyedség, ahogyan a svéd és a finn nyelvet beszéli. Az észti nyelv tanulmányozásába fog. Új ismeretei alapján megállapítja, hogy a magyar nyelv rokonsági viszonyainak feltárása szempontjából legfontosabb az obi-ugor nyelvek tanulmányozása.

Utazásai orosz földön

1841 júniusában Szentpétervárra megy, hogy a keleti finnugor népek felkeresésére tervezett utazására felkészüljön. Az orosz szellemi élet központjának számító orosz fővárosban¹¹ neves tudósok – *Baer*¹², *Frähn*¹³, *Sjögren*¹⁴, *Köp-*

⁹ Laestadius, Lars Levi (Arjeplog, 1800. január 10./október 1.–Pajala, 1861. február 21.) lappföldi luteránus lelkész, író, botanikus.

¹⁰ Castrén, Matias. Kemi plébánosa, Matias Aleksanteri Castrén (lásd később) nagybátyja.

¹¹ 1713 és 1918 között Oroszország fővárosa Szentpétervár/Pétervár volt.

¹² Baer, Karl Ernst von (Karl Makszimovics Ber/Baer) (Piibe Masnor, Észto. 1792. febr. 29.–Dorpat [ma Tartu] 1876. nov. 28.): balti német származású észti zoológus, embriológus, geográfus. Az anatómia és a zoológia professzora Szentpétervárott (1841–52).

¹³ Frähn, Christian Martin Joachim (Rostock 1782. jún. 4.–Szentpétervár 1851. aug. 16.): német numizmatikus és

pen¹⁵, Schmidt¹⁶ és mások – nagy érdeklődéssel fogadják, a magyar származású Balugyánszky Mihály¹⁷, ottani államtanácsos házában pedig szíves fogadtatásra is talál. Itt nagy lendülettel veti bele magát új tanulmányokba. Az orosz nyelv elsajátításába fog, és a keleti finnugor – zürjén (komi), mordvin, cseremisiz (mari) –, valamint a török nyelvek közé tartozó csuvas nyelvet tanulmányozza. Ázsiai ismereteinek történeti, föld- és néprajzi részeit bővíti, mindig szem előtt tartva a végső célt, a finnugor népek minél teljesebb megismerését.

Toldy Ferenc¹⁸ – a Magyar Tudós Társaság akkori titkára, aki Reguly egykori győri történelemtanára, Maár Bonifác révén figyelemmel kíséri pályáját – kijárja, hogy az akadémia 200 forint támogatást küldjön a fiatal tudósnak, aki ettől kezdve az akadémia megbízottjának tekinti magát. Hatalmas erőfeszítéssel végzett tanulmányai azonban alálássák egészségét, Peterhofban megbetegszik. Felépülése után kutatásairól, további terveiről jelentést ír a Magyar Tudós Társaságnak. Kis híja, hogy útja meg nem hiúsul. Bár Toldy Ferenc melegen ajánlja az akadémia igazgatótanácsának Reguly összes költségének vállalását – „Eredetünk és nyelvrokonaink az a sarok, melly körül tehetünk, s csak mi tehetünk felfedezéseket” –, az azonban a pénztár „szűkös állapota miatt” csak ígérekkel biztatja.

történész. 1807-ben megkapja a keleti nyelvek katedráját a Kazáni Egyetemen, Oroszországban. 1815-től a szentpétervári Ázsia Múzeum igazgatója, államtanácsos.

¹⁴ Sjögren, Anders Johan (Johann Andreas / Andrej Mihajlovics) (Iitti, Finnó. 1794. máj. 8. – Szentpétervár 1855. jan. 18.): finn író, történész, a finn nyelv és néprajz kutatója.

¹⁵ Köppen, Peter von (Kjoppen, P. J.; Harkov [ma Harkiv, Ukrajna] 1793. febr. 19. – Karabagh [Krím] 1864. jún. 4.): geográfus, statisztikus, történész. A szentpétervári akadémia munkatársa. A neves meteorológus, Wladimir Peters Köppen édesapja.

¹⁶ Schmidt, Isaac Jakob (Amszterdam, 1779. október 4. – Szentpétervár 1847. szept. 8.): német származású nyelvész, orientalista, orosz államtanácsos, a szentpétervári akadémia tagja.

¹⁷ Balugyánszky (Baludjanszky) Mihály (Felsőörs 1769 – Szentpétervár 1847. ápr.): jogász, államtanácsos. 1803-ban kap meghívást az államgazdászati és pénzügyi tudományok tanári állásának betöltésére. Miklós cár későbbi kabinetirodájának elnöke, a államtanácsossá nevezi ki; e minőségben haláláig szolgál.

¹⁸ Toldy Ferenc (Buda 1805. aug. 10. – Budapest 1875. dec. 10.) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, a Kisfaludy Társaság másodelnöke. Az MTA tagja, 1835–61 között titkára.

Orosz támogatója, Karl Ernst von Baer (Karl Makszimovics Ber), neves antropológus, a szentpétervári Néprajzi Múzeum alapítója – a St. Petersburger Zeitungban Kőrösi Csoma helyzetéhez hasonlítja Regulyét, amikor arról szól, hogy Kőrösi Csoma a magyar nemzet támogatása híján csak az angolok segítségével végezhetette felbecsülhetetlen értékű tudományos kutatásait, s úgy tűnik, hogy Reguly az oroszokra szorul. Szentpétervári barátai Baer és Balugyánszky felkarolják, Demidov Anatol hercegnek, sőt az udvarnak is bemutatják, s a szentpétervári akadémia őt akarja megbízni a szibériai népek tanulmányozásával.

Kétségek között vergődve Reguly végül 1843 áprilisában kapja meg a hírt, hogy támogatására – Széchenyi István javaslatára – 1842 novemberi ülésén a Magyar Tudós Társaság 1000 forintot szavazott meg. (A következő évben az akadémia levelező tagjává is megválasztják.) A pénzt azonban jóval később kapja kézhez, s csak Baer önzetlen lelki és anyagi segítsége teszi lehetővé – az Urálon át Nyugat-Szibériába tervezett – utazása megkezdését.

1843. október 9-én indul el Szentpétervárról: Moszkván, Novgorodon át, majd a Volgán lefelé. Nélkülözések közepette érkezik Kazánba október 27-én. Itt a tudós Kovalevszki¹⁹ segíti. Innen november 8-án utazik tovább a votjakok (udmurtok) földjére. Mindenütt a helyi nyelveket és népszokásokat kutatja. Permbe érve – Balugyánszky ajánlására – megkapja a kormányzóság topográfiai és néprajzi térképét, amely később nagy segítséget jelent kutatásaihoz. A térkép címe: *Karta Permszkoi gubernii – A Permi kormányzóság térképe*. Az északi szélesség 56°–62° és a ferrőtől számított keleti hosszúság 71°–82° közé eső területet ábrázolja a térkép. Szigettérkép, amely csak a kormányzóság területét mutatja be. Az MTA Kézirattárában is meglévő térképet Borbély Andor [4] munkájában Laszky-féle térképként említi. Azonosításában Szij Enikő – Reguly-kutató, az ELTE Finnugor Tanszék docense – volt segítségemre. Mivel a térképen a teljes név nem, de a vezetéknev teljesen egyértelműen olvasható, a név helyesen: Laszkij. [Kartu szocsinjal Ujezd-

¹⁹ A Reguly-életrajzokban a fenti írásmóddal szerepel neve. Kovaljevskij, Joszip Mihajlovics (Kowalewski, Jozef Szczepan) (Bolsije Brzsesztovic [ma Fehéroroszország területén], 1801. jan. 9. [1800. dec. 28.] – Varsó, 1878. okt. 20.): orientalista. A Vilniusi Egyetemen végzett, a Kazáni Egyetem rektora, a Varsói Egyetem professzora. Kutatási területei: keleti nyelvek, történelem, etnográfia és folklór. 1847-től a szentpétervári akadémia tagja.

nij *Zemljemer Laszkij* (azaz a térképet szerzette *Laszkij*, járási földmérő.) Itt meg kell jegyezni, hogy e térkép Reguly térképe déli részének mindössze 4°-nyi széles, csonka sávját tartalmazza, azaz a terület 1/3-ánál is kevesebbet!

Reguly december 4-ére szerencsésen átkel az Urálon. A vogul földet a Tura völgyében Verhoturje településnél éri el, ahonnan Bogoszlovskojén át Vszevolodszkojéba, az uráli orosz telepek végpontjára utazik. Itt találkozik a vogulokkal (mansik/manszik). A Lozva folyó völgyében – ahol a jószágkormányzó támogatásával több mint három hónapot tölt –, nyelvüket és életmódjukat tanulmányozza, vogul szótárt állít össze, és mondákat, énekeket gyűjt. Két vogul, *Jurkina* és *Baktyár*²⁰ van segítségére. A 60 esztendő vadász, *Baktyár* az, aki tárgyi gyűjteményének darabjait is elkészíti. *Reguly* éjt nappallá téve dolgozik, gyűjti az anyagot – hús ívnyi jegyzetet készít²¹ –, s 1844 márciusára megveti alapját a vogul nyelv és néprajz ismeretének.

Folytatva kutatóját, márciusban a Tura folyó melletti Irbitbe, onnan Turinszkba megy. 17-én érkezik az Irtis-parti Tobolszkba, ahol a Finnországban megismert *Castrén*²² találkozik, aki az osztjások nyelvét jött tanulmányozni. Felkeresi itt az utolsó kondai vogul fejedelem fiát, őseiről vallatja, és feljegyzi a tőle hallott hőseénekeket. Tobolszkból az Irtisen Gyemjanszkba, majd – még a tavaszi nagy olvadás előtt – a Konda folyó vidékére utazik *Baktyár* kíséretével, és a Pelim partján Pelimszkoje környékén néprajzi tárgyakat, énekeket, nyelvészeti és földrajzi anyagot gyűjt. Kísérői segítségével mindenütt részletes domborzati, vízrajzi vázlatokat készít a bejárt vidékről, feljegyzi a településeket is. Ezeken kívül – a *Baert*-től még Szentpéterváron tanult ismeretei segítségével – antropológiai méréseket is végez. A helyszíni térképezés részleteire, módszerére a *Pápay* [5] által idézett, *Köppen*hez írt Reguly-levélből, illetve az akadémián tartott előadás idézett részleteiből derül fény, *Borbély* [4] tanulmányából pedig megtudhatjuk, hogy a helyszíni térképvázlatok az MTA Kézirattárában fellelhetők.

²⁰ Neve *Baktyár*ként [21] és *Pachtár*ként [22] is előfordul az irodalomban.

²¹ Egy ív: 16 oldal

²² A korábban említett *Castrén*, a finnországi Kemi plébánosának unokaöccse: *Castrén*, Matias Aleksanteri (*Castrén* Matthias Alexander; Tervola, 1813. december 2. – Helsingfors, 1853. május 7.): finn etnológus és filológus.

Utazásának csúcsa a nélkülözésekkel és veszélyekkel tűzdelt északi felfedezőút. Bár a hajszt munká, a sietség aláássa egészségét, s a késlekedő akadémiái segítség nehéz anyagi helyzetbe sodorja, nem mond le terveiről. Pelimszkojéból 1844. július 24-én indulva olyan vidékeket jár be az északi vogulok hazájában, amelyeket európai utazó még soha nem láthatott. 1844 nyarán a Tapszija folyón – soha ki nem próbált folyami úton – éri el az Északi-Szoszvat, ahol az északi vogulok halászatát tanulmányozza. Felkeresi a Szigva menti vogulokat is, ahol a lassan feledésbe merülő medvénekeket jegyzi le. Felbecsülhetetlen értékű anyagot gyűjt össze az északi vogulok ősi kultúrájából.

A vogulok hazájából az osztják (hanti) nyelv és élet tanulmányozására indul tovább. 1844 szeptemberében érkezik az Északi sarkkör közelében fekvő Obdorszk (a mai Szalehard) vidékére, ahol népköltészeti anyagot gyűjt. Itt érdemes idézni *Pápay* [5] nyomán *Reguly* hazatérte utáni akadémiái előadásának egy részletét, amely megvilágítja térképkészítési módszerét. Ennek lényege, hogy a bejárt tervezett útszakasz földrajzi környezetének viszonyait jól ismerő emberek elbeszélése alapján előzetes térképvázlatot készít, melyet aztán később, a helyszínen élők segítségével még tovább pontosít: „*Obdorszkba érkezvén az Ob folyó mellett, az attól éjszak és nyugat felé fekvő vidékről még semmi tudósításaim sem voltak. Meglátogatám vagy magamhoz rendelém mindazon embereket, akik részint lakták, részint beutazták ama vidékeket és 10 napi ott mulatásom közben azoknak egész anyagát a Kara vizéig akkép gyűjtöttem magamnak össze és állítam vázlatba, hogy a szamojédek a Scsuczja és Poderata mellett nem kevésbé csodálkoztak, amidőn egész látható hegykörük egyes hegyeinek neveit egymás után felsorolhatám előttök és azok kölcsönös viszonyairól a legrészletesebb kérdéseket intézhetém hozzájuk.*”

Miután az Ob befagy, *Reguly* átkel rajta, majd egészen a Barents-tenger délkeleti zugáig, a Vajgacs-szigettől délre a Hajpudir-öbölhöz is eljutva vadász- és halásztörzsek közti hosszú vándorlás után tér vissza a 64° északi szélességen fekvő Berjozovba (Berezov/Berjozovo). Itt kapja kézhez az akadémia által küldött 1000 forintot. Erejét újra megfeszítve lát neki osztják tanulmányainak, a népköltési gyűjteményt igyekszik gyarapítani. A gyűjtött és lejegyzett osztják énekek meghaladják a nyolcvan ívet. 1845 márciusáig lakik osztjások között.

1845. március 3-án indul vissza Kazánba, ahol már várja a magyar akadémia újabb felkérése. A cseremiszi és mordvin nyelv tanulmányozásával bízzák meg. A Kazán közelében fekvő rajfai kolostorban készül eljövendő útjára. Erőltetett nyelvtanulás után, 1845 őszén betegen keresi fel a legdélebbi finnugor népeket.

Időközben itthon *Toldy Ferenc* 1845-ben létrehozta a Reguly Társaságot, amelynek célja egy Reguly-album kiadásával annyi pénz előteremtése, mely a kutató további kétévi ellátását biztosítja, hogy a gyűjtött anyagokat feldolgozhassa, és úgy térhessen vissza Magyarországra.

A Volga középső vidékén 1845 őszén kezdett újabb kutatóútja a mordvinok és a csuvasok nyelvének, kultúrájának megismerését szolgálja. 1845–1846 telét csuvas tanulmányai szerkesztésével tölti Kazánban, és ilyen módon lehetővé válik az is, hogy a finnugor és török nyelvcsalád sok ágával megismerkedve, a helyszínen, a népek körében gyűjtött nyelvi anyagait részben letisztázza, szótári és nyelvtani följegyzéseit rendezze. 1846 tavaszán a hegyi marik (a cseremiszek) földjén tett útján fejezi be közvetlen megfigyeléseit, kutatásait, „terepmunkáját”.

Háromévnyi, óriási nehézségek árán véghezvitt utazását lezárva, 1846. augusztus 25-én tér vissza Szentpétervárra, ahol barátai nagy tisztelettel és szeretettel fogadják.

„Az Északi-Urál vidékének néprajzi-földrajzi térképe”

E hatalmas terepmunka eredményei, *Reguly* földrajzi, néprajzi és nyelvészeti feltáró munkája nem egy ember, de akár egy egész expedíció becsületére is válnának. Mivel az általa bejárt ritkán lakott és zord éghajlatú területek ekkor még gyakorlatilag ismeretlenek a tudomány számára, az Orosz Földrajzi Társaság felkérésére elkészíti „Az Északi-Urál vidékének néprajzi-földrajzi térképét” (2. ábra).

A felkérést valószínűleg *Litke*²³ szorgalmazta – az Orosz Földrajzi Társaság Urálba tervezett és 1847–1848-ban, valamint 1850-ben meg is

valósított, *Hofmann*²⁴ által vezetett expedíciója miatt – és Köppen, valamint *Sztruve*²⁵ tolmácsolta *Reguly*nak. 1847. január végére fejezi be a 16 nagy negyedréte lapnyi térképből²⁶ és magyarázó szövegből (a Köppenhez írt terjedelmes levélből) álló művet, amelyet a St. Petersburger Zeitung 1847. évi 20. számában így méltatnak: „Azok előtt, akik az Urál-vidék térképein eddig létezett, de most már betöltött fehér foltot ismerik, nem lehet többé kétséges, hogy Reguly ezzel a térképével és a hozzá fűzött magyarázatokkal Oroszország néprajzában és földrajzában egy hatalmas terra incognita felfedezője lett” – idézi *Pápay József* [5], aki *Reguly* Köppenhez írt, még 1847. január 21-én kelt levelét, valamint az MTA Történettudományi Osztályán 1856. június 2-án és 30-án tartott előadása egyes részleteit ismeretve aprólékosan beszámol a térkép készítésének körülményeiről is.

A munka jelentőségét mutatja az a tény, hogy az Orosz Földrajzi Társaság 1847–1850 közötti uráli expedíciója oly nagyon támaszkodott erre a térképre, hogy „*Berg*²⁷ úr ezt a térképet azonnal litografáltatta, hogy nemcsak az expedíció minden egyes tagja kapott belőle egy példányt a saját használatra, hanem hogy egyes példányokat adandó alkalommal azokon a vidékeken is eloszthassunk” – idézi *Pápay* [5] *Hofmann*t. Különösen a térkép névrajzi gazdagságát emelik ki: hiteles földrajzi nevei nagyban segítették a tájékozódást a helyi lakosok segítségével az expedíció tagjai számára. Bár az 1847–1848-ban, majd 1850-ben az uráli területeken dolgozó Hofmann-expedíció – műszeres méréseket végezve – fontos forrásként használja *Reguly* térképét, expedíciós beszámolójuk első kötetében erről említést sem tesznek. A mulasztást a második kötetben – mint láttuk – *Hofmann* pótolja, és egy külön *Reguly*-nak dedikált példányt is küld, amelyet az MTA Könyvtára őriz. S bár orosz földön maig él a

²⁴ Hofmann, Ernst [Ernszt Karlovics Gofman; 1801. január 3.–Dorpat (ma Tartu), 1871. május 23.] orosz utazó, geológus.

²⁵ Sztruve, Vaszilij Jakovlevics [Friedrich Georg Struve; Altona (ma Hamburg része), 1793. április 15.–Szentpétervár, 1864. november 23.] német származású orosz csillagász, aki I. Miklós cár felkérésére a híres Pulkovói Observatórium építésének szakma irányítója, majd igazgatója.

²⁶ 1 nagy negyedréte lap: 1 nagy fólió lap (600×460 mm) negyede, azaz vagy 300×230 mm vagy 460×150 mm méretű [3]. Ezúton köszönöm Plihal Katalinnak az adat értelmezéséhez nyújtott segítségét.

²⁷ Az expedíció szállásmestere.

2. ábra Az Északi-Urál vidékének néprajzi-földrajzi térképe (Az eredeti térkép fotómontázs változata: Márton Mátyás; fotók: Nemes Zoltán)

Reguly iránt megnyilvánuló megbecsülés – amit az is bizonyít, hogy 1990 júliusától a Sarki-Urál egy korábban névtelen, 1703 m magas csúcsa az ő nevét viseli [6], [7], [8] – a megbecsülés és feledés kettőssége máig kíséri a térképet. Nyelvészeti és néprajzi gyűjtéseinek értékelése, feldolgozása máig tart, és nem befejezett, térképe azonban – mint láthattuk – azonnali elismerést hozott számára. Ez az elismerés azonban gyorsan elhalványult. Ugyan „A Magyar Földrajzi Társaság kegyeletes dolgot művelt, hogy Reguly térképét kiadta. Méltóképpen adózott ezzel a nagy utazó

emlékének, és ezt a ma már ritkaság számba menő művet is megmentette az esetleges elpusztulástól” – írja Pápay József [5] 1906-ban, mégis emlékező tanulmánya végén kijelenti, hogy „Különösnek tartom, hogy az Ural és vidékéről szóló újabb irodalmakban meg se emlékeznek Reguly térképéről, még az orosz tudósok sem, pedig mint látjuk, a későbbi kutatásokat nagyban elősegítette. A tudományos világban is megfelelkeznek néha az úttörők munkájáról.”

A mai kutató négyféle Reguly-„kiadással” találkozhat. Ezek mindegyike nagyon ritka vagy egyedi.

Az eredeti kartografált térkép két példánya – amelyet Reguly 1846–1847-ben Szentpétervárott helyszíni vázlatai alapján „csillagászatilag és mértanilag határozott pontok »rámájába« szorított” [4] – fennmaradt a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában (2. ábra; 3. ábra: A).

Szűz Enikő – Reguly-kutató, az ELTE Finnugor Tan-szék docense – gyűjteményében található egy két darab-ból álló színes fényképfelvétel, amelynek stílusa alapján korábban azt feltételeztem, hogy ez lehet az a térkép, amelyet az Orosz Földrajzi

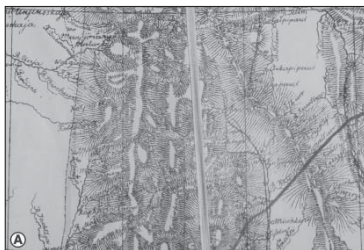
Társaság Urál-expedíciója számára litografáltak és sokszorosítottak 1847-ben (3. ábra: B). A feltételezés alapja az volt, hogy a térkép domborzatrajzának ábrázolási stílusa a Laszkij-térkép, A Permi kormányzóság térképének domborzat-ábrázolásához hasonló (3. ábra: C), nem pedig az MTA-ban őrzött térképhez. Szűz Enikő véleménye szerint ez az eredeti kézirat, amely alapján az MTA-ban őrzött példány és a Hofmann-expedíció által használt példányok is készültek. Hajlok elfogadni álláspontját. Mellette szól a vászonra kasírozott, terepen is jól használható kivitel.

Mellette szól az, hogy valószínűleg nem litografáltak két különböző változatot. Ha ezt elfogadjuk, akkor azt kell feltételezni, hogy *Reguly* 16 nagy negyedrétegre olyan vázlatot készített, amely alapján egy rajzoló előállította a litográfia eredetijét legkevesebb két félben²⁸, de orosz stílusú domborzatábrázolással (erről készültek a *Szj Enikő*-féle fényképfelvételek). A nyomáshoz használt kőre azonban már csíkozásos domborzatrajz került. Ebben az esetben azonban Szentpétervárott meg kellene találni a 16 nagy negyedréteget, *Reguly* eredeti vázlatait, amelyek alapján a rajzoló dolgozott!

Hasonmás, de csak fekete és kék színű kiadása készült *Reguly* térképének 1906-ban. A Magyar Földrajzi Társaság megbízásából a Magyar Földrajzi Intézet nyomtatta. A Pápay-tanulmány [5] mellékleteként ismerhetjük (3. ábra: D).

Ugyancsak színes hasonmás, de (mint látjuk majd, feles kb. 37 × 55 cm-es) kisebbített méretű kiadása jelent meg 1983-ban a Térképtudományi Tanulmányok (Studia Cartologica) 9. kötete mellékleteként [9] (3. ábra: E). Igen értékes az ebben a kiadványban megjelenő, *Hidas Gábor* olvasatában készített névanyag-katalógus, de a kötet szerkesztője, *Stegena Lajos* által írt rövid bevezető tanulmány több pontatlan adatot is tartalmaz. Sőt! Említés sem történik arról, hogy a faksimile nem az eredeti méretű! Sajnos maga a

²⁸ *Reguly* Reden báróhoz írt leveléből (ld. később) tudjuk, hogy volt rajzolója. Az teljesen egyértelmű, hogy a *Szj Enikő* birtokában lévő színes fényképfelvétel, melynek jelzete PYK-278 (azaz RUK-278) és az egykori Szovjetunióból származik –, legkevesebb két, egy északi és egy déli félből áll, de nem kizárt, hogy ezek külön-külön is 2–2 darabból vannak összeragasztva, ami a fotó alapján feltételezhető, de nem dönthető el.

3. ábra Az Észak-Urál ugyanazon részlete (kb. az é. sz. 61–62°, k. h. 76–79° közötti terület, különböző térképeken

A: A *Reguly*-térkép MTA-ban őrzött példánya

B: A *Reguly*-térkép valószínű tisztázati kézírata (színes fénykép a Szentpétervárott őrzött példányról, *Szj Enikő* gyűjteménye)

C: A *Laszkij*-féle térkép az MTA Kézirattárában (színes negatív: *Szj Enikő* gyűjteménye)

D: A Magyar Földrajzi Társaság hasonmása 1906-ból

E: Az ELTE Térképtudományi Tanszékének hasonmása 1983-ból

katalógus is tartalmaz hibákat, betűtévesztéseket. Ennek alapvető oka az, hogy nem volt mód a jegyzék összeállításakor az eredeti térképet használni, csupán a kevésbé jól olvasható faksimile szolgált forrásul, ahogy *Hidas Gábortól* tudjuk [10].

E két magyar hasonmás kiadás ellenére is azt mondhatjuk, hogy *Reguly* a magyar térképész szakirodalom „mostohagyereke”, nem igazán ismert térképész berkekben. A fontosabb magyar áttekintő térképészeti, térképtörténeti szakmunkák (*Fodor* [11], *Irmédi-Molnár* [12], *Stegena* [13], *Klinghammer–Papp-Váry* [14], *Klinghammer–Pápay–Török* [15], *Papp-Váry* [16]) meg sem említik! Ennek oka talán az, hogy óriási

súlyú nyelvészeti, néprajzi eredményei mellett háttérbe szorul, nem kap megfelelő hangsúlyt a térkép, amelyet elsősorban etnográfiai térképként kezelnek, mintegy a másik szakterület „illusztrációjaként”. Papp-Váry Árpád „az egyik legkorábbi nemzetiségi térkép”-nek tartja [17]. Pedig a térkép földrajzi térképészeti szempontból is jelentős, sőt kiemelkedő, s maga Reguly – nem véletlenül és érdemtelenül – egyike azon kevés számú nagy magyar térképésznek, akik a világ „jegyzett” térképkészítőinek „szótárába” is bekerültek [18].

A hazánkban lévő, az MTA Kézirattárában található eredeti könyvatos térkép *álló formátumú téglalap alakú, mérete 74 × 110 cm.*

A térkép *vetülete Györffy János* – kérésre történt – meghatározása szerint valószínűleg meridiánban hossztartó valódi kúpvetület (sugárhajlás: $n \approx 0,857143$; és amennyiben Ptolemaiosz-féle kúpvetületről van szó, akkor a normálpárhajlás: $\varphi_n = 60^\circ$ É) [19]. Györffy a tanszéki kiadású hasonmást vizsgálta, ez természetesen nem befolyásolja az eredményt.

A tanszéki hasonmás kiadás *méretaránya* – ezt vizsgálhattam korábban magam is – kb. 1:2 500 000, az eredetié, ennek alapján (is) 1:1 250 000 lehet.

Még az ELTE hasonmás kiadásán is jól látható, hogy a térkép 4 × 4, azaz 16 elemből áll. Egy-egy elem *mérete* kb. 92 × 134 mm. Jól tanulmányozható ez az MTA-ban őrzött eredetin is – amely tehát a korábban mondottaknak megfelelően – kb. 184 × 268 mm. Azaz egy-egy térképszelvény *valóban ráfér* egy nagy negyedréte lapnyi (230 × 300 mm-es) papírra.

Tudjuk, hogy e könyvatos térkép több példányban ismert, és – feldarabolás után (!) – vászonra kasírozták. [Az sem elképzelhetetlen, hogy a teljes térképet nem egy köről, hanem több – négy vagy nyolc – darabban sokszorosították.

Ezt alátámasztani látszik, hogy az MTA-térképen határozott tónusbeli különbség mutatkozik négy térképnegyed színei között, valamint az is, hogy ezeken belül páronként pl. a vízfelületeket kísérő bandok szélessége eltérő.]

Fontosnak tartom itt megadni az MTA-példány részleteinek adatait nagy felbontású digitális fényképfelvételek elemzése alapján, amelyeket Nemes Zoltán készített 2008 szeptemberében a szerző és Gercsák Gábor közreműködésével. A vízszintes sorokban az egyes szelvények térképpapír-mérete pontosan: 179,0 + 179,1 + 185,2 + 185,7 = 729,0 mm. Közöttük a mérések átlagolása szerint

3 × 3,65 mm távolság van a vászonra kasírozott szelvények között. A függőleges oszlopokban pedig: 274,6 + 268,1 + 267,7 + 275,6 = 1086,0 mm, ugyancsak 3,65 mm-es sorközi távolsággal. (Így adódik ki a 74 × 110 cm-es méret.)

Ami az *ábrázolt területet* illeti, a térkép az északi szélesség 58°–70,5° közötti, a térkép északi oldalán a keleti hosszúság 71°–94° közé, déli oldalán pedig a keleti hosszúság 75°–90° közé eső²⁹, kb. 880 × 1390 km-es, 13 mai magyarországnyi, 1,2 millió km²-es területet fed le. Kétszeres nagyítású *melléktérképet* tartalmaz nagyjából az északi szélesség 64°–65° és a keleti hosszúság 77°–78° körüli területről. Valószínűleg az ezen a területen kiemelkedően gazdag névrajz miatt készült e kivágat. Szij Enikő hívta fel figyelmet arra, hogy egyben az Urál legmagasabb csúcsait tartalmazó területről van szó [20].

Fokhálózata 1°-os beosztású, *kezdőmeridiánja* a ferói (Hiero, Kanári-szigetek).

A térkép *német nyelvű*. A *címmezőben* az „Ethnographisch-geographische Karte des Nördlichen Ural Gebietes entworfen auf einer Reise in den Jahren 1844 und 1845 von Anton v. Reguly. St Petersburg 1846.” megírást találjuk. Külön keretes mezőben szerepel a *jelmagyarázat*³⁰, amely részletesen bemutatja a térképen ábrázolt tartalmi elemeket.

A térkép *tartalmi elemeit* vizsgálva a következőket mondhatjuk:

Határábrázolása igen gazdag: a fő témán, a néprajzi tematikus határokon túl növényzeti fedettségi és igazgatási határokat is találunk. Így feltünteteti a finnugor és más népek [vogul (=manysi), osztják (=hanti), zurjén (=komi), szamójéd, tatár] települési területének (néprajzi) határait, a mezőgazdasági területek, legelők, erdők (elkülönítve a tülevelű és lomberdők) határait, valamint a kormányzósági (közigazgatási) határokat.

Fontos elem a *közlekedés-földrajzi viszonyok* bemutatása. Ide sorolhatóan feltünteteti a bárkák vontató-útjait, az utakat, ösvényeket és Reguly saját útvonalát is. (30 ezer km-t járt be ezen a

²⁹ A ferói kezdőmeridián miatt a hosszúsági értékekből 17° 39' 45,975"-et le kell vonni.

³⁰ Erklärungen / Gränze der Wogulen / Gränze der Ostjaken / Gränze der Sirjänen / Gränze der Ssamojeden / Gränze der Tataren / Gränze des Ackerbanes / Gränze der Viehzucht / Schleppwege der Böte / Gränze der Waldungen im Allgemeinen / Gränze der Kiefer und Ooder / Gouvernements Stadt / Kreis-Stadt / Kirchdorf / Dorf / Zelt eines Rennthier Besitzers / Jagdhütte / Gouvernements Gränze / Fahrwege / Fusswege / Marschroute

kietlen területen! „Ezt az óriási területet másfél év alatt a hosszúsága szerint két, a szélessége szerint pedig hat különböző irányban járta be” – összegzi Pápay [5] *Reguly* útját.)

Összesen 596 földrajzi nevet tartalmaz a térkép³¹! Ez egy ilyen gyéren lakott területen igen magas szám. Arról árulkodik, hogy a szerző nemcsak a nyelvi és néprajzi hagyományok alapos megismerésére, hanem annak a földrajzi térnek a pontos feltérképezésére, rögzítésére is igen körültekintő, alapos munkát végzett, nagy gondot fordított, amelyre vonatkozóan gyűjtéseit végezte.

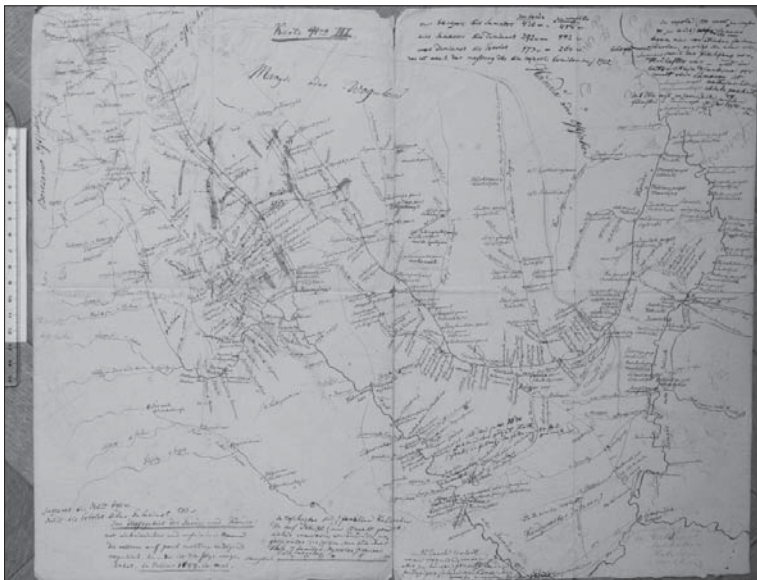
Településhálózata igen értékes. 264 települést³² megnevezve ábrázol az alábbi bontásban: kormányzósági székhelyek (2), körzeti székhelyek (4), templomos falvak (26), falvak (228), a rénszarvaspásztorok és vadászok kunyhói (4).

Vízrajza igen gazdag. 274 névvel is azonosított vízfolyás, 29 névvel jelölt tó, valamint a tengerparton 3 öböl-, 7 földfok- és 1 szigetmegírás szerepel.

A szárazföldi területen ezeken túl 8 feltételezhetően hegynévként (domborzati névként) azonosítható és 10 nem azonosítható helymegjelölés, helynév fordul elő.

Az egyes név kategóriák számadatait a Hidas-féle olvasat adatainak összegzésével nyertem.

A viszonylag kevés számú domborzati név ellenére nagy gondot fordít *Reguly* a domborzati viszonyok bemutatására: gazdagon részletezett csíkozásos domborzatrajzzal készült térképe. (Az eredménnyel azonban nem elégedett, ahogy az kiderül *Reden*³³ báróhoz írt leveléből, amelynek – Pápay [5] nyomán – bevezető mondatát idézem: „Kicsiny térképemre vonatkozólag meg

4. ábra *Reguly* terepi térképvázlatainak egyike az MTA Kézirattárából (fotó: Nemes Zoltán)

kell jegyeznem, hogy intencióimat a terepalakulatok tekintetében, részben saját technikai járatlanságom következtében, részben pedig rajzolóm korlátolt felfogása miatt, korántsem érhettem el.” Ezt követően *Reguly* – a térkép hiányosságait „helyesbítendő” – az Urál hegyszerkezetének részletes, több oldalt kitevő leírását adja.)

A Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában *Reguly* eredeti, terepen készült térképvázlatait is őrzik. Ezek részletekbe menő elemzése még nem történt meg. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszékén Márton Mátyás vezetésével, Szőnyi Zsófia diplomamunkája témájául választotta ezek feldolgozását (4. ábra). Előzetesül csak annyit jegyeznék itt meg, hogy ellentmondást találtam a Borbély-tanulmányban [4] leírt térképek, és az MTA Kézirattárában őrzött térképek között. A feldolgozás során talán erre az ellentmondásra is fény derül.

Újra itthon

Az Urál-térkép elkészülte után *Reguly* 1847. február 3-án hagyja el Szentpétervárt, hogy Gräfenbergbe utazzon egészsége helyreállítására. Innen pedig 1847 szeptemberében, nyolc évi távollét, megfeszített kutatómunka, embert próbáló utazások és vissza-visszatérő betegségek leküzdése

³¹ Székely András [1] téved, amikor több ezer névről ír.

³² Stegena Lajos [9] – tévesen – „mintegy 500 település”-ről szól.

³³ Reden, a bécsi Földrajzi Társaság alelnöke. A bécsi Földrajzi Társaság 1857. január 20-i ülésén „Reden alelnök a két térkép összehasonlítása alapján, használhatóság szempontjából *Reguly* térképét a Homann-expedíció térképe elé helyezte” [4].

után tér haza szüleihez, Zircre. Rövid pihenés után – amikor gyűjtött anyaga az akadémiaára megérkezik – keresi fel *Toldy Ferencet*. (Ekkor készül *Barabás Miklós* Reguly-portréja.) Toldy az akadémia novemberi ülésén számol be *Reguly* utazásairól, és bemutatják a 92 tárgyból álló „etnográfiai gyűjteményét” is. Az első magyar néprajzi kiállítás anyaga a Nemzeti Múzeumba kerül, ahol az 1872-ben létrehozott Néprajzi Tár alapját képezi [2].

A néprajzi tárgyak kiállításának időszakában *Reguly* már Berlinben tartózkodik, hogy kutatásainak, gyűjtéseinek anyagát rendezze, de súlyosbodó betegsége ebben megakadályozza. Gyógykezelésének ideje alatt, 1848. június 13-án Eötvös József az első magyar királyi kormány kultuszminisztere kinevezi az Egyetemi Könyvtár „első örévét”, főkönyvtárosává, és egyúttal engedélyt kap a külföldi tartózkodásra is.

1849 májusában végleg hazatér, szüleinél pihen, közben állásából felfüggesztik ugyan, de pártfogói segítségével 1850-ben újra az Egyetemi Könyvtár „öre”, könyvtárosa. Ez a pozíció kedvező feltételt teremt a gyűjtött hatalmas anyag feldolgozásához. Az akadémia vezetői, utazását segítő barátai, pártfogói szeretnék, hogy a nyelvészeti anyagot mielőbb feldolgozza, közkinccsé tegye, és várják tőle, hogy nyilatkozzon a nyelvrokonságról is. Azonban az 1850-ben megtartott első akadémiai előadásán, székfoglalójában a rokonsággal kapcsolatosan újabb kutatások elvégzésének szükségességét jelenti be. A tudományos körök találgatásokba bocsátkozva beszélnek *Reguly* esetleges csalódásairól, eredeti nagy célja, a finnugor rokonság igazolásának bizonytalanságáról. 1851-ben Hell Miksának a finn–magyar nyelvrokonságról hátrahagyott kéziratait ismerteti, 1856-ban pedig még két előadást tart az Északi-Urál földrajzáról, térképének készítéséről és összehasonlításáról a Hofmann-expedíció térképével.

Szibériai gyűjtésének rendezését csak 1857-ben *Toldy Ferenc* biztatására kezdi el, és *Hunfalvy Pál* segítségével igyekszik a vogulföldi gyűjtés anyagát elemezni, értelmezni. Sajnos a feldolgozás befejezésre már nem marad ideje.

1858. augusztus 23-án a magyarság őshazáját, a finnugor rokon népek nyelvét, ősi kultúráját kutató *Reguly Antal* 39 éves korában agyvérzésben meghal [2].

Néhány szó a Reguly-hagyatékáról

Felbecsülhetetlen értékű nyelvészeti hagyatékából először *Hunfalvy Pál* ad ki egy vogul mondat magyarázatokkal és szótárral, majd egy nagyobb kötetet „Reguly hagyatéka. I. köt. A vogul föld és nép” címmel. A hagyatéék egyik legbecsesebb részét, a vogul gyűjteményt később *Munkácsi Bernát* teszi közzé [21]. A csuvas, cseremiszből anyagot *Budenz József*, az osztják anyag egy részét *Pápay József* publikálja [22].

A lexikonok fő műveiként többnyire az alábbiakat közlik [22]: A ’dzungár nép és annak a’ magyarral állított fajrokonosága (Pest, 1850); Reguly Antal hagyományai I. A vogul föld és nép (Kiadta: *Hunfalvy Pál*. Pest, 1864); Vogul népköltési gyűjtemény (I–IV., Saját gyűjtése és R. A. hagyatéka alapján közlésezi *Munkácsi Bernát*. Bp., 1892–1921); Osztják népköltési gyűjtemény (Kiadta *Pápay József*. Bp.–Leipzig, 1905); Osztják hőseinek (I–II., R. A. és *Pápay József* hagyatékát közlésezi *Zsirai Miklós*. Bp., 1944–1951); Osztják hőseinek (R. A. és *Pápay József* hagyatékát *Zsirai Miklós* hagyatékából közlésezi *Fokos Dávid*. Bp., 1963).

Napjainkban pedig, ahogy azt az utalásokból is láthattuk, elsősorban nyelvészeti eredményeinek, gyűjtéseinek feldolgozása, értékelése folyik egyebek között az ELTE Finnugor Tanszékén.

Köszönetnyilvánítás

Köszönet illeti a kéziratot gondosan átolvasó kollégáimat *Klinghammer Istvánt* és *Gercsák Gábor* hasznos észrevételeikért; valamint *Verebiné Fehér Katalint* a forrásmunkák feltárásában és megszerzésében nyújtott segítségéért és *Nemes Zoltánt* a fényképfelvételek elkészítéséért. Ők az ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék munkatársai.

Kiemelt köszönet jár *Szij Enikő*nek, az ELTE Finnugor Tanszék docensének a kézirat alapos lektorálásáért, valamint a rendelkezésemre bocsátott különböző fényképfelvételekért, amelyek között az egykori Szovjetunióban őrzött Reguly-térképváltozat is megtalálható.

Itt kell megköszönnöm *Buga László* közreműködését is, aki a *Szij Enikő* birtokában lévő színes negatívak nagy felbontású szkenneléséhez nyújtott segítséget.

**Anthony Reguly and his
Ethnographic-geographic Map
of the Northern Ural Region**
Márton, M.

Summary

The author's paper gives a brief summary of Reguly's life on the occasion of the 190th anniversary of his birth and the 150th anniversary of his death, and discussed in detail one of the main results of his travels in the Ural and surroundings, a very important cartographic work, the Ethnographic-geographic Map of the Northern Ural Region.

IRODALOM

1. *Székelly András*: Szovjetunió Az őshazakutatók az Urál vidékén célhoz érnek [pp. 43–44] Gondolat Kiadó, Budapest, 1978
2. *Illés Ferenc*: Reguly Antal (1819–1858) in: Előterjesztés Zirc Város Önkormányzat Képviselő-testülete 2007. október 29-i ülésére
3. *Borsa Gedeon*: Kalauz a régi nyomtatványokhoz (A régi nyomtatványok fogalma, anyaga, mérete és terjedelme) [p. 44] Budapest, 2003
4. *Borbély Andor*: Reguly Antal térképének szerepe az Észak-Ural megismerésében Földrajzi Közlemények, III. (LXXIX.) kötet, 1955. 3. szám, pp.: 231–242
5. *Pápay József*: Reguly Antal urali térképe Földrajzi Közlemények, XXXIV. kötet, 9. füzet, 1906. november, pp.: 349–370, térképmelleklet: XIV. tábla
6. *Kubassek János*: Reguly útján a Sarki-Urálban Föld és Ég, 1990, 12. szám
7. *Impéri Dénes*: Hegycsúcsot neveztek el Reguly Antalról a Sarki-Urálban Földrajzi Múzeumi Tanulmányok, 9. szám, 1991, p. 46
8. *Balázs Dénes*: Magyar utazók emlékhelyei a nagyvilágban Földrajzi Múzeumi Tanulmányok, 10. szám, 1991, pp. 53–60
9. *Stegena Lajos* [szerk.]: Reguly Antal Észak-Urál térképe (1846) Térképtudományi Tanulmányok (Studia Cartologica), 9. kötet, 1983
10. *Hidas Gábor* személyes közlése
11. *Fodor Ferenc*: A magyar térképírás (I–III. kötet) Honvéd Térképészeti Intézet, Budapest, 1952–1954
12. *Irmédi-Molnár László*: Térképkalkotás Tankönyvkiadó, Budapest, 1971
13. *Stegena Lajos*: Térképtörténet Tankönyvkiadó, Budapest, 1980
14. *Klinghammer István–Papp-Váry Árpád*: Földünk tükré a térkép Gondolat, Budapest, 1983
15. *Klinghammer István–Pápay Gyula–Török Zsolt*: Kartográfia történet ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 1995
16. *Papp-Váry Árpád*: Térképtudomány A pálcikatérképtől az úrtérképig Kossuth Kiadó, Budapest, 2007
17. *Papp-Váry Árpád*: Magyarország hozzájárulása a világ térképészetéhez Földrajzi Múzeumi Tanulmányok, 8. szám, 1990, pp. 3–8
18. Tooley's Dictionary of Mapmakers (Revised Edition), Q–Z Early World Press, Riverside, CT. USA 06872004, p. 27
19. *Györffy János* személyes közlése
20. *Szűz Enikő* személyes közlése
21. A Pallas Nagy Lexikona Arcanum Digitéka–Magyar Hírlap, 2000 (Hypertextes CD-ROM)
22. Magyar Életrajzi Lexikon <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/eletrajz/html/ABC12527/12822.htm>
23. *Vécsey Zoltán*: Magyar felfedezők in: Magidovics I. P.: A földrajzi felfedezések története Gondolat Kiadó, Budapest, 1961
24. *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái (1–14.) Budapest, 1891–1914 <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/r/r21319.htm>
25. *Kubassek János*: Magyar utazók Ázsiában (Távoli tájak magyar utazói) Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993 pp. 42–46
26. Magyar utazók lexikona *Panoráma, Budapest, 1993 pp. 319–321*
27. *Beöthy Zsolt* [szerk.]: A Magyar Irodalom Története Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. Társulat kiadása, Budapest, 1896
28. *Klinghammer István–Gercsák Gábor*: Reguly Antal északi-uráli térképezése Magyar Tudomány, 2009/7